Juhana Venäläinen
FT, yliopistotutkija
Itä-Suomen yliopisto
juhana.venalainen@uef.fi

Asiantuntijalausunto eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle 29.11.2018

Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 2. osa:
Ratkaisuja työn murroksessa (VNS 5/2018 vp)

Kiitän työelämä- ja tasa-arvovaliokuntaa mahdollisuudesta antaa lausunto valtioneuvoston tulevaisuusselonteon toisesta osasta.

Selonteossa on ansiokkaasti tunnistettu olennaisia kehityskulkuja työn murroksen ambivalentista ilmiökentästä. Erityisesti luvussa 2 esitetty *työn muutoksen viisiosainen jäsennys (rakenteet, sisällöt, osaaminen, toimeentulo, merkitykset)* sekä näihin teemoihin kytketyt *päätöksentekotarpeet* auttavat hahmottamaan työn murroksen kokonaiskuvaa ja jäsentämään tarvittavia politiikkatoimia.

Koska selonteko on varsin laaja-alainen, on jossain määrin epäselvää, ovatko sen ydinviestit riittävän selkeitä kyetäkseen ohjaamaan niitä nykyisiä ja tulevia lainsäädäntöhankkeita, joissa työn murroksen näkökulma tulisi ottaa huomioon.

Selonteon haasteena on, että se sisältää melko suuren määrän (18) hyvin eritasoisia toimenpide-ehdotuksia, joista osa on suhteellisen tarkkarajaisia ja konkreettisia ("Luodaan yli 35-vuotiaille uratili tai koulutusseteli"), osa taas laajoja ja abstrakteja ("Jokainen työsuhde tarjoaa mahdollisuuden työntekijän jatkuvaan ja monipuoliseen kehittymiseen"). Selonteon ohjausvaikutusta parantaisi, jos sinänsä hyvin perusteltujen toimintalinjausten ja toimenpide-ehdotusten joukosta koottaisiin ja priorisoitaisiin suppeampi joukko kärkiteemoja ja -toimenpiteitä, joiden kautta työn muutoksen haasteisiin pyritään lähitulevaisuudessa vastaamaan. *Nostan lausunnossani esiin kolme selonteon teemaa, joita nähdäkseni kannattaisi jatkossa erityisesti täsmentää, syventää ja korostaa: 1) palkkatyön ja yrittäjyyden dikotomian purkaminen; 2) opiskelun omaehtoisuus; ja 3) työn ekologinen kritiikki.*

1) Palkkatyön ja yrittäjyyden välisen dikotomian purkaminen

Selonteossa korostuvat työn ja talouden murroksia koskevan nykykeskustelun uutuuskäsitteet kuten *alusta- ja jakamistalous*. Näitä ei tulisi tarkastella niinkään yhtäkkisinä, erillisinä työelämäilmiöinä, vaan pikemminkin *oireina ja ilmauksina* laajemmista työn ja talouden murroksista, jotka asettavat kyseenalaiseksi työ- ja sosiaaliturvalainsäädäntöön historian saatossa rakentuneen jyrkän kahtiajaon palkkatyön ja yrittäjätyön välillä. Vaikka globaaliin alustatalouteen liittyy monia kiinnostavia erityispiirteitä, sen avaamat jännitteet sääntelytarpeiden kannalta eivät ole kokonaan uusia, vaan heijastelevat muun muassa *itsensätyöllistäjien* asemasta jo pitkään käytyä keskustelua.

Näiden ns. uuden työn avaamien haasteiden kannalta keskeisiä työelämän ja sosiaaliturvan sääntelyn muutostarpeita ovat *1) työnteon muotojen moninaisuuden tunnistaminen ja tunnustaminen; 2) byrokratialoukkujen purkaminen ja toimeentulon jatkuvuudesta huolehtiminen;* sekä *3) työnteon muodosta riippumattoman universalistisen turvaverkon laajentaminen.*

Palkkatyö/yrittäjyys-dikotomian lisäksi myös *työtön/työllinen*-kahtiajakoa (ts. "täysin työssä" / "täysin työtön") tulisi aktiivisesti purkaa, jotta selonteossa korostettu tavoite yksilön kannalta merkityksellisesti ja yhteiskunnan kannalta tarkoituksenmukaisesti työstä voisi toteutua.

2) Opiskelun omaehtoisuus

Selonteossa korostuu ajatus yksilöiden osaamispääoman ja sen jatkuvan kehittämisen mahdollisuuksien keskeisyydestä. Kuten toimenpide-ehdotus 4:n perusteluissa huomautetaan, työn ohella kouluttautumisen mahdollisuudet jakautuvat työn kentällä varsin epätasaisesti. Tämän vuoksi *oikeutta jatkuvaan oppimiseen tulisi tarkastella yksilölähtöisesti ja universalistisesti*, eikä sitä voi jättää työnantajalähtöisten toimien varaan.

Ehdotus koulutustarpeen ennakointipyrkimysten vähentämisestä ja tutkintojen generalismiluonteen lisäämisestä (toimenpide-ehdotus 7) on looginen ja vastuullinen tapa suhtautua työn muutoksen ennakoimattomuuteen. Yhdenmukaisesti tämän kanssa myös *toimenpide-ehdotus 11:n mukaisessa ansiosidonnaisella työttömyysturvalla opiskelussa tulisi luottaa yksilön omaan kykyyn ja haluun tehdä rationaalisina koulutusvalintoja* sen sijaan, että opiskelutarpeita pyrittäisiin ennakoimaan lyhyellä tähtäimellä tai liiaksi ohjaamaan "ylhäältä alaspäin" käsitystä yksilölle hyödyllisestä tai hyödyttömästä koulutuksesta.

Selonteossa korostettu *jatkuvan* taikka *elinikäisen oppimisen malli* (toimenpide-ehdotukset 4, 8, 9 ja 10) on osin jännitteisessä suhteessa vallitseviin koulutuspoliittisiin ohjausmekanismeihin, joita leimaa *tutkintokeskeisyys* (tutkintosuorite rahoituksen keskeisenä indikaattorina), *elämänvaihekeskeisyys* (käsitys "opiskelusta" ja "työelämästä" erillisinä, toisiaan seuraavina elämänvaiheina, ja tästä käsityksestä johdettu pyrkimys tutkintojen suorittamisajan ja laajuuden minimoimiseen) sekä *välittömän työelämärelevanssin ylikorostuminen*. Olisi varmistettava, että selonteon hyvin perusteltu käsitys uuden työn haasteista koulutusjärjestelmälle otettaisiin tarkasti ja kattavasti huomioon koulutuspoliittisen ohjauksen keinoja ja linjauksia arvioitaessa.

3) Työn ekologinen kritiikki

Selonteon pyrkimys tarkastella työpoliittista sääntelyä kestävän kehityksen näkökulmasta on hyvä, mutta vaatii vielä täsmentämistä ja jatkokehittämistä.

Työn kestävyyden ekologinen ulottuvuus tulisi operationalisoida ja konkretisoida tarkastelemalla esimerkiksi työn hiilijalanjälkeä, työelämän sääntelyvaihtoehtojen ympäristövaikutuksia taikka mahdollisuuksia työllisyyden kasvun ja luonnonvarojen kulutuksen kasvun irtikytkemiseen.

Selonteossa viitataan kestävän kehityksen osalta mm. *Agenda2030*-toimintaohjelmaan ja sen 169 (!) alatavoitteiseen, joiden suhteen kansallista politiikkaa – siis myös työpolitiikkaa – tulisi linjata (s. 44).

On selvää, että jo itsessään varsin monimutkaisen yhteiskunnallisen ilmiön (työn murros) suhteuttaminen näin laaja-alaiseen kestävän kehityksen määritelmään aiheuttaa valtavia haasteita. Tämän vuoksi *tulisi kriittisesti tarkastella, tuoko esimerkiksi eriarvoistumisen tai työelämän polarisoitumisen kaltaisten uhkien käsittely "kestävän kehityksen" sateenvarjon alla lisäarvoa työn murroksen analyysiin,* vai tulisiko sen sijaan työpolitiikassa keskittyä voimakkaammin juuri ekologisen kestävyyden ulottuvuuteen, joka on siinä ollut perinteisesti vain vähäisessä roolissa.

Työelämän uudistaminen ekologisen kestävyyden näkökulmasta on radikaali ja tarpeellinen vaatimus, jonka pitäisi toimia *läpäisevänä periaatteena ja lähtökohtana* (ts. ei pelkästään yhtenä huomioitavana kontekstina muiden joukossa) selonteon sisältämien toimintalinjausten ja toimenpide-ehdotusten jatkoarvioinnissa ja implementoimisessa.

Kunnioittavasti

Juhana Venäläinen
FT, kulttuurintutkimuksen yliopistotutkija
Itä-Suomen yliopisto